

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-80>

УДК 338.162

Управління витратами в підприємствах агропромислового комплексу

Москаленко В.А.кандидат економічних наук, доцент,
Чернігівський національний технологічний університет

У статті розглянуто питання управління витратами в підприємствах, що займаються виробництвом та переробкою сільськогосподарської продукції. Запропонований алгоритм організації обліку витрат для здійснення ефективного управління ними. Визначено основні методологічні аспекти калькуляції собівартості сільськогосподарської продукції. Розроблено послідовність формування собівартості сільськогосподарської продукції. Виділені центри відповідальності затрат та висвітлено процес обліку за центрами відповідальності.

Ключові слова: управління витратами, калькуляція, собівартість, витрати, об'єкт собівартості, прямі витрати, накладні витрати.

Москаленко В.А. УПРАВЛЕНИЕ ЗАТРАТАМИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА

В статье рассмотрены вопросы управления затратами в предприятиях, занимающихся производством и переработкой сельскохозяйственной продукции. Предложен алгоритм организации учета затрат для эффективного управления ими. Определены основные методологические аспекты калькуляции себестоимости сельскохозяйственной продукции. Разработана последовательность формирования себестоимости сельскохозяйственной продукции. Выделенные центры ответственности затрат и отражен процесс учета по центрам ответственности.

Ключевые слова: управление затратами, калькуляция, себестоимость, расходы, объект себестоимости, прямые расходы, накладные расходы.

Moskalenko V.A. COST MANAGEMENT IN AGRIBUSINESS ENTERPRISES

The article deals with the issues of cost management in enterprises engaged in the production and processing of agricultural products. The proposed algorithm of cost accounting for effective management. The main methodological aspects of the calculation of the cost of agricultural products are determined. A sequence of formation of the cost price of agricultural products has been developed. Dedicated cost centers and accounted for accountability centers.

Keywords: cost management, costing, cost, expense, cost object, direct costs, overhead.

Постановка проблеми. Процес управління передбачає своєчасне отримання керівництвом достовірної інформації, необхідної для прийняття оптимальних управлінських рішень. У сучасному світі інформація про затрати є інструментом ефективної роботи аграрного підприємства. Тому першочерговим завданням підприємств агропромислового комплексу є організація процесу формування та своєчасного отримання такої інформації. Головним інструментом організації такого процесу є управлінський облік. Але широкому запровадженню управлінського обліку в практику українських сільськогосподарських підприємств перешкоджає низка чинників, найголовнішим із яких є відсутність необхідних знань та вмінь у менеджерів вищої та середньої ланки з питань організації обліку та управління витратами підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Необхідно зазначити, що питанням управління витра-

тами на підприємствах нашої країни протягом останнього часу приділялась велика увага. Низка вітчизняних та зарубіжних учених у своїх працях детально розкривають процес формування необхідної інформації для прийняття управлінських рішень [1–5]. Зокрема, С.Ф. Голов підкреслює, що головним об'єктом аналізу в процесі управління є витрати [1, с. 59]. На думку М.Ф. Огійчука, завдання управлінського обліку – забезпечення посадових осіб інформацією, необхідною для прийняття управлінських рішень [5, с. 832].

Але потрібно відмітити, що саме особливості організації управління витрат на підприємствах агропромислового комплексу в сучасній науковій літературі не повністю розкрито.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення логічної схеми організації обліку витрат для ефективного управління підприємством.

Викладення основного матеріалу. Нині є величезна кількість визначень управління витратами. Частіше за все це визначення трактується як керування формуванням витрат господарської діяльності підприємства та контроль за їх рівнем, головним чином у бік зменшення [7]. У визначеннях І.С. Скоропад та Б.Р. Балюк [8] цей процес не зводиться лише до зниження затрат, а поширюється на всі елементи управління. Інше визначення цього терміна спостерігаємо у А.П. Градова, який вважає, що знижувати витрати постійно неможливо, необхідний рівень витрат потрібно розраховувати на стадії планування [9].

Для ефективного управління витратами сільськогосподарських підприємств необхідна більш детальна інформація про витрати підприємства, а саме інформація, яка стосується не тільки витрат по підприємству загалом, але й у розрізі окремих його підрозділів та навіть окремих виконавців. Таку інформацію ми отримуємо тільки від системи управлінського обліку завдяки класифікації та кодуванню затрат та завдяки організації обліку за центрами відповідальності.

На основі інформації про затрати і собівартість продукції, робіт та послуг приймається велика кількість управлінських рішень, за оцінкою багатьох спеціалістів – до 90 відсотків всіх рішень з управління підприємством [4].

Управлінський облік суттєво відрізняється від традиційного бухгалтерського обліку, зорієнтованого на складання фінансової звітності. І головною відмінністю є те, що на відміну від фінансового обліку, який ведеться з дотриманням певних офіційних регламентів (інструкцій, стандартів, тощо), встановлених державними органами або професійними організаціями, управлінський облік не обмежений у виборі методів та правил. Його розробляє саме підприємство з урахуванням різних параметрів та чинників [5].

Нині найбільш економічним підходом до побудови системи обліку витрат вважається підхід, за якого виділяються типові управлінські завдання (контроль за виконанням бюджетів: реалізації, придбання виробничих витрат на оплату праці, адміністративних витрат, витрат на збут тощо) [6].

Таким чином, першочерговим завданням в управлінні витратами підприємства є виділення центрів затрат і організації обліку за центрами відповідальності. Концепцію центрів та обліку відповідальності вперше було сформульовано Джоном А. Хіггінсоном. На початку

1950-х років вона набула значного поширення у США, а згодом в інших країнах [2].

Спершу метою обліку за центрами відповідальності було посилення контролю за витратами через встановлення персональної відповідальності менеджерів різних рівнів за витрачанням ресурсів. Однак вивчення психологічних аспектів поведінки людини свідчить, що встановлення жорсткого контролю та використання його результатів як докір менеджерам змушує останніх більше часу приділяти пошукові виправдання власних дій, а не шляхів досягнення поставленої мети.

Тому сьогодні завданням такого обліку виступає не так контроль, як допомога в організації самоконтролю, тому що жодна людина не стане порушувати вигідні для неї умови й критерії діяльності. Тому, на нашу думку, головна мета обліку за центрами відповідальності – допомога управлінському персоналу різних рівнів у складанні звітів про виконання бюджетів (планів, програм, проектів) та оцінюванні результатів діяльності.

Створення й функціонування системи обліку передбачає: визначення центрів відповідальності; складання бюджету для кожного центру відповідальності; регулярне складання звітності про виконання; аналіз причин відхилень та оцінка діяльності центру. Основою обліку за центрами відповідальності є закріплення витрат і доходів за керівниками різних рівнів і систематичний контроль за виконанням ними затверджених бюджетів. Тому першим кроком в організації управління витратами аграрного підприємства є виділення відповідних центрів з метою закріплення відповідальності. Для процесу виділення центрів відповідальності беруть до уваги організаційну і технічну структури підприємства та посадові інструкції.

Відмінності в характері відповідальності менеджерів дають змогу виокремити чотири типи центрів відповідальності: центри затрат, центри доходів, центри прибутків та центри інвестицій. Але якщо ми говоримо про управління затратами, то насамперед нас будуть цікавити центри затрат.

Центр затрат – центр відповідальності, керівник якого контролює витрати, але не контролює доходів та інвестицій в активах центру. Більшість підрозділів підприємства (відділи, цехи, виробництва тощо) є центрами витрат. Такі центри доцільно поділити на центри технологічних витрат (у яких може бути встановлений оптимальний зв'язок між витратами та результатами діяльності) та центри

дискреційних витрат (у яких відсутній взаємозв'язок між витратами і результатами діяльності центру).

Другим кроком в організації управління витратами є їх класифікація та відповідний облік. Якщо говорити про класифікацію витрат аграрних підприємств для оцінки запасів та визначення фінансового результату, то всі витрати компанії необхідно поділити на вичерпані (повністю віднесені на собівартість продукції поточного періоду) і невичерпані (незавершене виробництво); на витрати на продукцію (формують собівартість виробленої і реалізованої продукції) та витрати діяльності (впливають на фінансовий результат діяльності підприємства поточного періоду); прямі (можливо прямо віднести в собівартість окремих видів продукції) та непрямі (в собівартість продукції включають пропорційно вибраній базі розподілу непрямих витрат); основні (обслуговують основний процес виробництва) та накладні (витрати, які виникають під час створення нового продукту, але не є основними).

Класифікація витрат для прийняття управлінських рішень передбачає поділ витрат на релевантні та нерелевантні; постійні та змінні; маржинальні та середні; дійсні та альтернативні. Для контролю всі витрати підприємства поділяють на контрольовані та неконтрольовані.

Визначення собівартості виробництва одиниці продукції є одним із основних завдань управління затратами. Саме собівартість одиниці продукції лежить в основі прийняття більшості управлінських рішень. Успіх фірми залежить від інформації про формування собівартості з декількох причин: затрати на виробництво продукції є базою для встановлення ціни продажу; інформація про собівартість лежить в основі прогнозування й управління виробництвом та використовується під час вирішення великої кількості поточних оперативних завдань управління. Калькуляція собівартості сільськогосподарської продукції має свої особливості. Так, собівартість окремих видів сільськогосподарської продукції визначають на підставі витрат, віднесених на відповідну культуру (групу культур), вид тварин чи виробництва.

Витрати за окремими культурами і видами тварин складаються як із прямих витрат, що безпосередньо відносять на відповідні культури і види тварин, так і витрат, що розподіляються [6, с. 974].

У сільськогосподарському виробництві необхідно чітко розрізняти об'єкти обліку

затрат та об'єкти визначення собівартості. Об'єктами собівартості обліку затрат виступають окремі культури (групи культур) чи види тварин. Об'єктом визначення собівартості в рослинництві є види продукції, отримані від кожної сільськогосподарської культури. Окрім того, визначається собівартість сільськогосподарських робіт, виконаних у поточному році під урожай майбутнього року, які належать до незавершеного виробництва, а також робіт щодо поліпшення земель, що здійснюються за рахунок власних оборотних засобів підприємства; витрати, які плануються й обліковуються як витрати майбутніх періодів.

У тваринництві об'єктами визначення собівартості є:

– у скотарстві – молоко, приплід, приріст живої маси, отримані від кожної групи тварин і виду тварин, а також жива маса;

– у птахівництві – 1000 шт. яєць, приріст живої маси, жива маса за відповідними віковими групами кожного виду птиці;

– у рибництві – мальки, цьоголітки, риба однорічного віку і товарна риба [10].

Визначення собівартості сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) здійснюють у відповідній послідовності:

1) розподіляють за призначенням витрати на утримання основних засобів на об'єкти планування та обліку витрат;

2) обчислюють собівартість продукції (робіт, послуг) допоміжних та підсобних промислових виробництв, які надають послуги основному виробництву;

3) розподіляють витрати на зрошення, осушення земель, списують послуги бджільництва із запилювання сільськогосподарських культур;

4) розподіляють загальновиробничі витрати;

5) визначають загальну суму виробничих витрат за об'єктами планування та обліку;

6) обчислюють собівартості продукції рослинництва;

7) розподіляють витрати на утримання кормоцехів;

8) визначають собівартість продукції тваринництва;

9) визначають собівартість живої маси тварин на вирощуванні і відгодівлі;

10) визначають собівартість продукції підсобних промислових виробництв із переробки сільськогосподарської продукції [11, с. 199].

Витрати на утримання основних засобів, які неможливо відразу віднести на певний об'єкт обліку, розподіляються за об'єктами

пропорційно до відповідної бази розподілу. Так, трактори розподіляються пропорційно до обсягу виконаних робіт в умовних еталонних гектарах, ґрунтообробні машини – пропорційно до оброблених площ під культурами; сівалки – пропорційно до площ сівби сільськогосподарських культур; технічні засоби для збирання врожаю – прямо або пропорційно до зібраної площі певних культур; машини для внесення добрив – унесені під культуру; меліоративні споруди – пропорційно до меліоративних площ; приміщення для зберігання продукції – пропорційно до кількості та тривалості зберігання продукції.

Собівартість одиниці продукції (робіт, послуг) допоміжних виробництв визначається діленням суми витрат на обсяг продукції (робіт та послуг) [12].

Загальні витрати на зрошення та осушення земель пропорційні до площ осушення. Витрати на утримання бджолосімей списують на сільськогосподарські культури, що запилюються, в розмірі 20–40% загальної суми витрат на утримання бджолосімей. На плодоягідні, насінники конюшини і люцерни – 40–60% залежно від площ запилених культур та урожайності.

Загальновиробничі витрати розподіляються на об'єкти обліку витрат пропорційно до загальної суми прямих витрат без вартості насіння (в рослинництві), кормів (у тваринництві), матеріалів і напівфабрикатів (у промислових виробництвах).

Загальна сума виробничих затрат за об'єктами планування та обліку складається із суми прямих матеріальних затрат, прямих затрат на оплату праці і виробничих накладних затрат збільшених на витрати незавершеного виробництва на початок року і зменшених на витрати незавершеного виробництва на початок року.

Перед здійсненням калькуляції собівартості продукції рослинництва із загальної суми виробничих витрат, віднесених на відповідну культуру, виключають витрати на обробіток, на яких загинув урожай внаслідок стихійного лиха, списуються на надзвичайні витрати. Якщо площа повністю загинув посів була пересіяна, на надзвичайні витрати відносяться лише вартість насіння, витрати на передзасівний обробіток ґрунту, засів, інші роботи, які виконуються знову під час пересіву новою культурою (повторні витрати). Витрати на луцнення стерні, підняття зябу і снігозатримання, вартість добрив та витрачені на їх внесення суми (неповторні витрати)

списуються в розмірі статей на пересіяну культуру [13, с. 40].

Виробнича собівартість продукції за видами сільськогосподарських культур визначається: зерна, насіння – франко-тік; соломи, сіна – франко-місце зберігання; цукрових буряків, картоплі, баштанних культур, овочів, коренеплодів – франко-поле; плодів, ягід, винограду, листя тютюну, продукції лікарських та ефіроолійних культур і квітництва, овочів закритого ґрунту – франко-пункт приймання (зберігання); соломки та трести льону, конопель – франко-пункт зберігання чи переробки; насіння трав, льону, конопель, овочевих та інших культур – франко-пункт зберігання; зеленої маси та корму – франко-місце споживання; зеленої маси на силос, трав'яного борошна, сінажу – франко-місце силосування, сінажування, виробництва борошна.

Наступні витрати на виконання операцій із підготовки продукції до реалізації та її проведення відносяться на витрати зі збуту.

Собівартість соломи, гички, стебел кукурудзи і соняшнику, капустиного листя та іншої побічної продукції рослинництва визначається виходячи з розрахунково-нормативних витрат на збирання, транспортування, пересування, скиртування та інші роботи, пов'язані із заготівлею побічної продукції, або за ринковими цінами.

Під час калькуляції вартість побічної продукції виключається із загальної суми витрат.

За культурами, від яких одержують один вид продукції (без побічної), собівартість визначають діленням витрат з вирощування культури на валовий вихід (кількість) продукції. У цьому разі об'єкт обліку витрат збігається з об'єктом обчислення собівартості.

Якщо на один об'єкт обліку затрат припадає декілька об'єктів калькуляції, то загальні витрати, віднесені на культуру за мінусом побічної продукції, розподіляються між видами одержаної продукції. Наприклад під час калькуляції продукції зернових культур витрати між зерном і зерновідходами розподіляють пропорційно до вмісту зерна у зерно відходах.

Обчислення собівартості продукції тваринництва розпочинають після розподілу витрат з утримання кормоцехів, між окремими обліково-технологічними групами тварин пропорційно до фізичної маси витрачених кормів, виготовлених у кормоцехах [14, с. 11]. Після цього списують та включають до складу витрат тваринництва відповідну частину витрат на спорудження та утримання таборів,

загонів, навісів та інших тимчасових споруд для тварин. Якщо у літніх таборах і загонах утримується декілька видів або технологічних груп тварин, то витрати, які припадають на цей рік, слід розподіляти між видами чи групами тварин пропорційно до зайнятої площі або кількості поголів'я тварин.

Обчислення собівартості одиниці тваринницької продукції розпочинається з молока, оскільки воно може бути використане для вирощування інших груп і видів тварин. При цьому всі витрати на утримання основного стада за мінусом побічної продукції і мінусом вартості приплоду (вартість 60 кормоднів) ділять на кількість отриманого молока. Собівартість одного кормодня утримання худоби і птиці обчислюють шляхом ділення всієї суми витрат за відповідними групами худоби та птиці на кількість фуражних днів. Собівартість 1 ц приросту живої маси розраховують шляхом ділення загальної суми витрат на утримання відповідної групи худоби чи птиці (без вартості побічної продукції) на кількість центнерів приросту живої маси. Для визначення собівартості 1 ц живої маси необхідно до суми витрат на дорощування та відгодівлю худоби за звітний рік (за мінусом вартості побічної продукції) додати балансову вартість тварин на початок року, вартість тварин, що надходили на дорощування протягом року, і вартість приплоду поточного року (без вартості загиблих тварин). За обчисленою собівартістю центнера живої маси визначають фактичну собівартість як вибулого протягом звітного року поголів'я тварин, так і поголів'я, що залишилось у господарстві на кінець року. Собівартість продукції птахівництва визначається шляхом ділення витрат на утримання чи вирощування відповідної групи птиці (без

вартості посліду та іншої продукції) на кількість відповідної продукції.

У підсобних (промислових) виробництвах собівартість виробленої продукції визначається на умовах франко-складу. Собівартість продукції підсобних виробництв, наприклад, підприємств із переробки насіння соняшнику, що здійснюють переробку сільськогосподарської продукції, розраховується діленням вартості переробленої продукції та витрат на переробку (без побічної продукції) на кількість одержаної основної продукції.

Висновки. Підводячи підсумки, можна дійти висновку, що правильний підхід до побудови обліку витрат сільськогосподарських виробництв – це запорука ефективного управління компанією. Важливо розуміти, що калькуляція – це результат клопіткої праці різних відділів і служб, спрямований на стабільну роботу підприємства. Управління витратами на підприємствах агропромислового комплексу здійснюється за допомогою управлінського обліку. Виходячи з вищесказаного, стає зрозумілим, що оволодіння методами управлінського обліку, без використання яких сьогодні неможливо ефективно управляти сільськогосподарським підприємством, стало дуже актуальним. Тому нині пріоритетним завданням для прогресивних сільськогосподарських компаній стає підготовка висококваліфікованих спеціалістів з управлінського обліку, які змогли б організувати аналітичну роботу зі збору та формування необхідної інформації для ефективного управління витратами підприємства. Процес управління витратами зводиться до таких основних видів аналітичної роботи, як виділення центрів відповідальності, класифікація витрат, організація обліку витрат та калькуляція собівартості продукції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Малюга Н.М., Чижевська Л.В. Бухгалтерський управлінський облік. Підручник/ За ред. Ф.Ф. Бутиця. Житомир: ПП Рута, 2002. 480 с.
2. Голов С.Ф. Управлінський облік. Підручник. К.: Лібра, 2008. 704 с.
3. Костякова А.А. Управлінський облік і проблеми класифікації витрат // Вісник сумського національного аграрного університету. 2007. № 6–7, С. 314–318.
4. Николаева О.Е., Шишкова Т.В. Классический Управленческий учет. М: ЛКИ, 2010. 400 с.
5. Москаленко В.А. Впровадження Управлінського обліку в підприємствах агропромислового комплексу України [Електронний текст] //Ефективна економіка. 2013, № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
6. Фінансовий та управлінський облік на сільськогосподарських підприємствах: Підручник / М.Ф. Огічук, В.Я. Плаксієнко, М.І. Беленкова та ін./ За ред. проф. М.Ф. Огічука. К.: Алеута, 2009. 1056 с.
7. Остапенко Т.М. Економічна сутність управління витратами. /Т.М. Остапенко// Вісник СумДУ. Серія Економіка 2013. № 2, С. 85–91.
8. Скоропад І. С. Механізм управління витратами підприємства / І.С. Скоропад, Б.Р. Балюк // Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 10. С. 229–232.

9. Градов А.П. Управленческий и производственный учет / А.П. Градов. М.: ЮНИТИ, 2003. 346 с
10. Москаленко А.М. Економіка підприємства: навч. посібник. / Москаленко А.М., Куценко П.Ф. К. : Арістей, 2007. 258 с.
11. Москаленко В.А. Методичні та практичні аспекти калькуляції собівартості сільськогосподарської продукції // Україна – ЄС. Сучасні технології, економіка та право : міжнародна науково-практ. конференція (30 березня – 2 квітня 2015 р.). Кошице, Словаччина, 2015. Т.1 С. 198–200.
12. Методичні рекомендації з планування обліку і калькуляції собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджені наказом Міністерства аграрної політики України від 18.05.2001 р. № 132 // Баланс Агро, 2001. № 6. С. 1–28.
13. Сук Л. Облік витрат на біологічні перетворення поточних біологічних активів рослинництва / Сук Л. // Бухгалтерія в сільському господарстві. 2007. № 11. С. 37–45.
14. Обчислення собівартості продукції тваринництва // Все про бухгалтерський облік. 2001. № 99. С. 4–13.

REFERENCES:

1. Buty`necz` F.F., Davy`dyuk T.V., Malyuga N.M., Chy`zhevs`ka L.V. (2002) Buxgalters`ky`j upravlins`ky`j oblik [Interventional cardiology. Coronarography and stenting]. Zhy`tomy`r: PP`Ruta". (in Ukrainian)
2. Golov S.F (2008). Upravlins`ky`j oblik. [Interventional cardiology. Coronarography and stenting]. Ky`yiv.: Libra. (in Ukrainian)
3. Kostyakova A.A. (2007). Upravlins`ky`j oblik i problemy` klasyfikaciyi vy`trat [Triglycerides plasma level elevation and cardiovascular risk]. Visny`k sums`kogo nacional`nogo agrarnogo univerty`tetu, no. 6–7, pp. 314–318.
4. Nikolaeva O.E., Shishkova T.V. (2010) Klassicheskiy Upravlencheskiy uchet. [Interventional cardiology. Coronarography and stenting]. Moskva: LKI. (in Russian)
5. Moskalenko V.A. (2010). Vprovadzheniya Upravlins`kogo obliku v pidpry`yemstvax agropromy`slovogo kompleksu [Molecular differential diagnostics of brain tumors]. Efekty`vna ekonomika (electronic journal), no. 5, Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (accessed 14 December 2018).
6. Ogijchuk M.F. (2009) Finansovy`j ta upravlins`ky`j oblik na sil`s`kogospodars`ky`x pidpry`yemstvax oblik [Interventional cardiology. Coronarography and stenting]. Ky`yiv: Aleuta (in Ukrainian)
7. Ostapenko T.M. (2013). Ekonomichna sutnist` upravlinnya vy`tratamy`. [Triglycerides plasma level elevation and cardiovascular risk]. Visny`k SumDU. Seriya "Економіка", no. 2, pp. 85–90.
8. Skoropad I. S. (2010). Mexanizm upravlinnya vy`tratamy` pidpry`yemstva`. [Triglycerides plasma level elevation and cardiovascular risk]. Naukovy`j visny`k NLTU Ukrayiny` vol. 10, pp. 229– 232.
9. Gradov A.P. (2003). Upravlenchesky`j y` proy`zvodstvennyj uchet [Interventional cardiology. Coronarography and stenting]. Moskva: YuNY`TY`. (in Russian)
10. Moskalenko A.M. (2007). Ekonomika pidpry`yemstva. Interventional cardiology. Coronarography and stenting]. Ky`yiv: Aristej. (in Ukrainian)
11. Moskalenko V.A. (2015). Metody`chni ta prakty`chni aspekty` kal`kulyaciyi sobivartosti sil`s`kogospodars`koyi produkciyi [Alcohol and epilepsy]. Ukrayina – YeS. Suchasni tehnologiyi, ekonomika ta pravo : mizhnarodna naukovoprakt. konferenciya (Koshy`ce, Slovachchy`na, 30 bereznya – 2 kvitnya 2015 r.), Koshy`ce, pp.198 – 200.
12. Metody`chni rekomendaciyi z planuvannya obliku i kal`kulyaciyi sobivartosti produkciyi (robit, poslug) sil`s`kogospodars`ky`x pidpry`yemstv, zatverdzheni nakazom Ministerstva agrarnoyi polity`ky` Ukrayiny` vid 18.05.2001r. № 132 (2001). [Triglycerides plasma level elevation and cardiovascular risk]. Balans Agro, no. 6 – pp. 1–28.
13. Suk L. (2007). Oblik vy`trat na biologichni peretvorennya potochny`x biologichny`x akty`viv rosly`nny`czstva [Triglycerides plasma level elevation and cardiovascular risk]. Buxgalteriya v sil`s`komu gospodarstvi. no. 11. pp. 37–45.
14. Obchy`slennya sobivartosti produkciyi tvary`nny`czstva (2001). [Triglycerides plasma level elevation and cardiovascular risk]. Vse pro buxgalters`ky`j oblik. no. 99, pp. 4–13.